

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

В роботі проведений аналіз теоретичних основ та методологічних підходів стратегії екологічно-безпечного розвитку рекреаційного комплексу Карпатського регіону. Виділено основні пріоритети природно-техногенної безпеки екосистем Карпат, які спрямовані на оптимізацію стану навколишнього середовища, збалансоване природокористування та сталий розвиток туризму.

Ключові слова: сталий розвиток, туризм, екосистеми, природно-техногенна безпека.

Постановка проблеми. Сучасний стан екосистем і навколишнього середовища Карпатського регіону змушує змінювати точку зору щодо подальшого туристичного розвитку, технічного прогресу й оцінювати їх з урахуванням екологічних пріоритетів, наявності екологічних ризиків та стану природно-техногенної безпеки.

Для цього необхідно переглянути існуючі методи природокористування, докорінно перебудувати туристично-господарську діяльність і системи природо-користування на нових засадах, які ґрунтуються на досягненні компромісу між соціальними і економічними потребами суспільства та можливостями навколишнього середовища задовольняти їх без загрози для нормального функціонування екосистем.

Необхідно виробити і здійснювати таку стратегію і тактику природо-користування Карпатського регіону, які б забезпечили інтегральне управління екосистемами, їх невиснажливе туристичне використання і охорону від виснаження і забруднення, а також постійний контроль за змінами природних і антропогенних процесів у навколишньому середовищі.

Аналіз існуючих досліджень і публікацій. Оцінка розвитку туризму, в тому числі міжнародного, у народногосподарському комплексі виконувалась в минулому без достатнього врахування екологічних факторів. Затрати на відтворення навколишнього природного середовища та його покращення при виборі варіантів туристичного освоєння регіону аналізувалися і враховувалися недостатньо [1,3]. Актуальність обраної теми в глобальному контексті відображена в результатах ряду міжнародних форумів з питань політики, а саме: «Цілей тисячоліття в галузі розвитку», прийнятих в 2000 р. Генеральною

Асамблеєю ООН, Конференції ООН зі стійкого розвитку «Ріо+20» (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 20-22 червня 2012 р.) та ін. Отже, на часі – розробка стратегії сталого розвитку туризму, в першу чергу, для найбільшої в Україні рекреаційної зони – Карпатського регіону [2,4].

Формування цілей статті. Ціль статті – виділення основних пріоритетів охорони та екологічно безпечного використання природних ресурсів регіону у туристичній діяльності, формулювання принципів сталого розвитку туризму у формі цілей і заходів, що забезпечують вирішення екологічних проблем і підвищують рівень природно-техногенної безпеки довкілля Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. При комплексному підході до аналізу варіантів туристичного освоєння рекреаційної зони Карпатського регіону потрібне глибоке еколого-економічне вивчення всіх аспектів природокористування з тим, щоб повністю врахувати шкоду, яка буде завдаватись навколишньому середовищу в процесі туристичної діяльності, при цьому стратегія екологічно-безпечного розвитку рекреаційного комплексу повинна будуватися на основі оптимізації впливу туристичного господарства на довкілля.

Види природокористування, від яких залежить рівень туристичного навантаження на екосистеми, слід розрізняти:

а) за способами природокористування – загальне (без вживання споруд, засобів і технічних пристроїв) і спеціальне (із застосуванням спеціальних пристосувань і технічних засобів);

б) за часом користування природними об'єктами – безстрокове і на певний термін (короткострокове, довгострокове);

в) за суб'єктами користування – рівень міжнародний, державний, муніципальний, юридичні і фізичні особи;

г) за характером користування – платне, безкоштовне, пільгове;

д) за цільовим призначенням – туристичне, лікувально-курортне і оздоровче, сільськогосподарське, транспортне, інше, передбачене чинним законодавством;

е) за умовами надання природокористування – спільне з невизначеним числом користувачів, відособлене з певним числом користувачів, особливе користування обмеженого кола осіб, обмежувальне природокористування.

Основні пріоритети охорони та екологічно безпечного використання природних ресурсів регіону у туристичній діяльності, реалізація заходів природно-техногенної безпеки екосистем повинні базуватись на таких основних принципах [1, 3, 4, 5]:

1) Забезпечення досягнення раціонального природокористування та збереження природних екосистем. Замінити галузевий підхід при плануванні природокористування,

системним підходом, впроваджувати системи інтегрального управління екосистемами, забезпечити дотримання екологічно обґрунтованих норм використання ресурсів. Необхідно скоротити обсяги споживання і скиду забруднених стічних вод, викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря за рахунок удосконалення технологічних процесів у готельно-ресторанній, санаторно-курортній та інших сферах, на яких базується туристична діяльність.

2) Недопущення необґрунтованого та незаконного використання природних об'єктів не за визначеною метою, порушення законів природокористування при обґрунтуванні моделей туристично-рекреаційного розвитку територій.

3) Пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні природних ресурсів як складової частини забезпечення нормальної життєдіяльності людини та незамінного туристичного ресурсу. Дотримання у всіх сферах туристичної діяльності природоохоронних вимог і основних принципів сталого природокористування: – системність, – безперервність, – невиснажливе використання, – відтворення, – збереження, – охорона.

4) Нормування та обмеження антропопресії на природні ресурси. Зберігається екологічно необґрунтована (деформована) структура туристичного сектора економіки. Наприклад, у мережі сільського туризму Карпатського регіону спостерігається недостатня потужність і ефективність споруд для очищення комунально-побутових стічних вод, або взагалі їх відсутність. При цьому внаслідок тривалої експлуатації (понад 60-90 років) значна частина водопровідних мереж та амортизованого і морально застарілого енергоємного обладнання вимагають зміни.

5) Захист туристичних об'єктів від шкідливого впливу природних та антропогенних чинників, забруднення відходами, хімічними, біологічними та радіоактивними ксенобіотиками. Захист природних туристичних об'єктів як цінного ресурсу для забезпечення його ресурсоспроможності якомога найдовший час повинен стати невід'ємною складовою туристичного бізнесу.

6) Відшкодування збитків, заподіяних порушенням природоохоронного законодавства України. Існує стала тенденція щодо все більшого забруднення навколишнього середовища Карпатського регіону внаслідок динамічного зростання туристичного потоку. Це призводить до погіршення якості довкілля, навіть в умовах значного спаду виробництва.

7) Поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони природних туристичних ресурсів.

8) Постійне удосконалення системи моніторингу та контролю за станом екосистем. На сьогодні відбувається скорочення мережі і програм спостережень екологічного моніторингу, відсутність автоматизованої постійно діючої системи моніторингу екологічного

стану природних об'єктів. Недостатнє фінансування для проведення ефективного контролю за здійсненням моніторингу довкілля, а також технічно-застарілі засоби виміральної техніки та їх недостатня наявність в лабораторіях моніторингу.

9) Впровадження тенденції зменшення питомого ресурсоспоживання. Розробити технологічні норми споживання і використання природних ресурсів на туристичних об'єктах, впроваджувати заходи енергозбереження, енергоефективні технології.

10) Впровадження безперервності природоохоронних заходів в Карпатському регіоні. Недопущення туристичної забудови територій без урахування наявності зсувонебезпечних ділянок, селевих потоків, карсту та імовірності затоплення території. Недопущення при улаштуванні туркомплексів значного (> 20%) зменшення лісистості територій, зниження верхньої межі лісу, порушення вікової структури і спрощення видового складу лісових насаджень; руйнування у процесі туристичного освоєння території і господарської діяльності біогеоценотичного покриву і функціональної цілісності природних екосистем, порушення оптимальної структури ландшафтоформуючих компонентів.

11) Впровадження безперервності водоохоронних заходів в прибережних смугах та природоохоронних зонах, а саме: закріплення їх меж, створення захисних лісонасаджень та травостою, здійснення постійного контролю за дотримання режиму їх використання, регламентованого законодавством. Виділення пріоритету пов'язано з тим, що більше, ніж $\frac{3}{4}$ всієї туристичної діяльності розгортається в межах узбереж водних об'єктів Карпатського регіону.

12) Впровадження системи управління навколишнім природним середовищем згідно стандарту ISO-14000 (ДСТУ-14000-97).

Отже, в сучасних умовах в процесі проектування, будівництва й експлуатації туристичних комплексів у Карпатському регіоні природно-техногенна безпека екосистем повинна забезпечуватись застосуванням найбільш раціональних ресурсозберігаючих технологій.

На стадії використання і споживання природних ресурсів на перше місце виходить запобігання зміні їх якості, запобігання втрат цінних природних ресурсів, застосування новітніх, більш досконалих систем очистки, застосування заходів щодо відновлення порушеної рівноваги у навколишньому середовищі.

Наприклад, на стадії скидання відпрацьованих вод у водні об'єкти вимоги безпеки спрямовують на розширення використання рециклінгу, повторного використання стічних вод, на повноту вилучення всіх шкідливих компонентів.

В цілому, природно-техногенна безпека екосистем буде відповідати вимогам сталого розвитку туризму при дотриманні умови збереження позитивного кількісного і якісного потенціалу екосистем, врахуванні гранично допустимого рекреаційного навантаження,

врахуванні ризиків і вимог природно-техногенної безпеки в плануванні, проектуванні, експлуатації туристичних комплексів.

Стратегія сталого розвитку туризму включає цілі і заходи (завдання), що забезпечують вирішення екологічних проблем і підвищують рівень природно-техногенної безпеки довкілля Карпатського регіону.

Проблема 1: Забруднення поверхневих вод зворотними водами, атмосферного повітря шкідливими викидами, засмічення, що продукуються підприємствами сфери туризму.

Ціль: Зменшення скидів, викидів, об'ємів відходів до рівня граничнодопустимих.

Заходи (завдання):

- провести екологічний аудит туристичних підприємств;
- забезпечити будівництво нових і реконструкцію існуючих очисних споруд, каналізаційних мереж, полігонів твердих побутових відходів, сміттєпереробних, сміттєсортувальних комплексів;
- заборонити будівництво складових туристичної інфраструктури без очисних споруд;
- впроваджувати в Карпатському регіоні в першу чергу в туристичній інфраструктурі використання відновлюваних джерел енергії.

Проблема 2: Деградація екосистем в межах туристичних комплексів, руйнування ландшафтів, затоплення територій.

Ціль: Формування стійких, здатних до саморегуляції та відновлення екосистем.

Заходи (завдання):

- провести екологічний аудит територій туристичних комплексів;
- розробити проект землеустрою з оптимізації структури угідь у Карпатському регіоні з огляду на пріоритети сталого розвитку туризму;
- розробити і впровадити систему моніторингу за екологічним станом територій туристичного розвитку регіону;
- створити басейнові ради з управління річковими басейнами та геоінформаційну систему з банками екологічної інформації;
- заборонити скидання у водні об'єкти неочищених стоків з підприємств «зеленого туризму», упередити організацію стихійних сміттєзвалищ;
- розробити проекти прибережних смуг, винести їх межі в натуру, забезпечити дотримання в них охоронного режиму природокористування;
- розробити і забезпечити реалізацію системи заходів з охорони та відтворення біоресурсів в межах територій туристичного розвитку регіону.

Проблема 3: Деградація і виснаження ґрунтів, розвиток небезпечних екзогенних

процесів (ерозія, зсуви, селі, карст) в межах туристичних комплексів.

Ціль: Забезпечити охорону земель від ерозії та інших видів деградації, підтримати санітарний стан територій туристичного розвитку регіону.

Заходи (завдання):

- провести екологічний аудит території туристичного розвитку регіону;
- забезпечити реалізацію протиерозійних заходів території туристичного розвитку регіону (заліснення, залуження, гідротехнічні споруди);
- забезпечити реалізацію заходів відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану рік;
- провести рекультивацію порушених земель з метою запобігання негативного впливу техногенних утворень на екосистеми;
- забезпечити озеленення туристичних комплексів і створити захисні насадження уздовж доріг.

Проблема 4: Деградація природних ландшафтів територій туристичного розвитку регіону, збіднення біотичного і ландшафтного різноманіття.

Ціль: Збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіття екосистем територій туристичного розвитку регіону.

Заходи (завдання):

- розробити проекти і регіональні та місцеві екомережі на території Карпатського регіону;
- провести інвентаризацію об'єктів природно-заповідного фонду та створити банк еколого-туристичної інформації в геоінформаційній системі;
- забезпечити винесення меж об'єктів природно-заповідного фонду в натуру;
- забезпечити створення нових заповідних територій та об'єктів;
- провести інвентаризацію водно-болотних угідь, степових ділянок, гранітних та вапнякових відслонень, місцезростань рідкісних та зникаючих видів рослин, з включенням їх до елементів екомережі та у банк еколого-туристичної інформації;
- підготувати і затвердити перелік цінних природних угруповань, забезпечити їх охорону, визначити гранично-допустиме рекреаційне навантаження;
- забезпечити моніторинг стану лісів, вразливих екосистем, популяцій рідкісних видів рослин та тварин;
- впровадити заходи щодо відтворення лісів і підвищення їх стійкості, попередження лісових пожеж, розвитку шкідників і хвороб лісу та охорони лісів від несанкціонованих рубок;
- забезпечити впровадження державних і регіональних програм з охорони та

відтворення видів тваринного і рослинного світу, яким загрожує зникнення;

- забезпечити реалізацію заходів з охорони підземних вод та ліквідації джерел їх забруднення;

- розробити та втілити пілотні проекти з відтворення популяцій ендемічних та рідкісних представників флори та фауни, сталого розвитку туризму частин регіону.

Проблема 5: Недостатній рівень екологічної освіти та інформування населення щодо проблем сталого розвитку туризму.

Ціль: Формування екологічної свідомості населення регіону, підвищення рівня обізнаності з питань екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, сталого розвитку туризму.

Заходи (завдання):

- створити інформаційні центри сталого розвитку туризму у навчальних закладах, природоохоронних установах, населених пунктах, туристичних комплексах;

- видати «Інформаційний збірник матеріалів з сталого розвитку туризму»;

- організувати навчання посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів з питань охорони навколишнього природного середовища в межах туристично-рекреаційного розвитку Карпатського регіону;

- впровадити систему інформування населення з питань охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, сталого розвитку туризму (підготовка тематичних теле- і радіопрограм, спеціальних випусків у газетах);

- сформувати банк інформаційних матеріалів з екологічних проблем на території Карпатського регіону та шляхів їх розв'язання.

Таким чином, стратегія сталого розвитку туризму включає цілі і заходи (завдання), що забезпечують вирішення екологічних проблем і підвищують рівень природно-техногенної безпеки навколишнього середовища для сталого розвитку туризму.

Висновки. В результаті проведених досліджень виділено основні пріоритети охорони та екологічно безпечного використання природних ресурсів регіону у туристичній діяльності, сформульовані принципи сталого розвитку туризму у формі цілей і заходів, що забезпечують вирішення екологічних проблем і підвищують рівень природно-техногенної безпеки рекреаційної зони Карпатського регіону.

Список використаної літератури:

1. Архипова Л. М. Гранична місткість та сталий розвиток рекреаційної зони «Буковель» / Л. М. Архипова // Екологічна безпека та збалансоване

ресурсокористування: науково-технічний журнал. – №2(10) – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. – С. 93-100

2. Архипова Л. М. Сталий розвиток території – основа міжнародного туризму в Українських Карпатах / Л. М. Архипова // «Економіка. Управління. Інновації. Серія: економічні науки. – №2(10) – 2013. Електронне фахове видання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

3. Екологічна безпека територій: колективна монографія / за ред.. О. М. Адаменка, Я. О. Адаменка; [О. М. Адаменко, Я. О. Адаменко, Л. М. Архипова та ін.]; ІФНТУНГ. – Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2014. – 444 с.

4. Екологічна безпека збалансованого ресурсокористування в Карпатському регіоні: наукова монографія / за ред. О. М. Адаменка, Я. О. Адаменка; [О. М. Адаменко, Я. О. Адаменко, Л. М. Архипова та ін.] – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2013. – 368 с.

5. Міністерство екології та природних ресурсів України // Регіональні доповіді про стан навколишнього середовища у областях України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/content/article/>

АРХИПОВА Л. Н. СТРАТЕГИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

В работе проведен анализ теоретических основ и методологических подходов стратегии экологически безопасного развития рекреационного комплекса Карпатского региона. Выделены основные приоритеты природно-техногенной безопасности экосистем Карпат, которые направлены на оптимизацию состояния окружающей среды, сбалансированное природопользование и устойчивое развитие туризма.

Ключевые слова: устойчивое развитие, туризм, экосистемы, природно-техногенная безопасность.

ARKHIPOVA L. N. SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGY CARPATHIAN TOURISM

In this paper the theoretical foundations and methodological approaches strategy of environmentally safe recreational complex of the Carpathian region are analyzed. The main priorities of the environmental and technical safety ecosystems that are aimed at optimizing the environment, sustainable environmental management and sustainable development of tourism are pointed out.

Keywords: sustainable development, tourism, ecosystems, environmental and technical safety.